

**QISHLOQ XO‘JALIGIGA INVESTITSİYALAR KIRITISH - TARMOQNI
MODERNIZASIYA QILISHNING MUHIM SHARTI**

Alisher Burxanov

Guliston davlat universiteti “Iqtisodiyot kafedrası dotsenti, iqtisodiyot fanlari nomzodi, Raqamli iqtisodiyot va innovatsiyalar fakulteti talabalari.

Bozorboev Bektemir

Samandar Berdiqulov

Inomjon Xabibullaev

Azimova Dilnavoz

Maqola uchun javobgar: alisher892jentra@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10976609>

Annotatsiya. Maqolada qishloq xo‘jaligiga yo‘naltirilgan investitsiyalar qishloq xo‘jaligi samaradorligini oshirish, shuningdek, kambag‘allikni kamaytirish va aholining kam ta‘minlangan qatlamlari farovonligini oshirishning eng muhim vositasi ekanligini ta‘kidlanadi. Maqolada xususiy, xorijiy va davlat investitsiyalarining roli va ahamiyati ochib berilgan, qishloq xo‘jaligiga investitsiyalarni jalb qilishning asosiy omillar tahlil qilingan. Qishloq xo‘jaligiga investitsiyalarning o‘shida inson kapitali va qishloq xo‘jaligi innovatsiyalarining dinamik tizimlari hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ta‘kidlanadi.

Tayanch so‘zlar: investisiya, sarmoya, qishloq xo‘jaligi, oziq-ovqat, o‘sh, hosildorlik.

**INVESTMENT IN AGRICULTURE IS AN IMPORTANT CONDITION FOR
MODERNIZING THE NETWORK**

Abstract. The article emphasizes that agricultural investments are the most important means of increasing agricultural productivity, reducing poverty and improving the well-being of low-income segments of the population. The article reveals the role and importance of private, foreign and state investments, analyzes the main factors of attracting investments in agriculture. It is emphasized that human capital and dynamic systems of agricultural innovations are crucial for the growth of investments in agriculture.

Key words: investment, investment, agriculture, food, growth, productivity.

**ИНВЕСТИЦИИ В СЕЛЬСКОЕ ХОЗЯЙСТВО – ВАЖНОЕ УСЛОВИЕ
МОДЕРНИЗАЦИИ СЕТИ**

Аннотация. В статье подчеркивается, что инвестиции в сельское хозяйство являются важнейшим средством повышения эффективности сельского хозяйства, а также сокращения бедности и улучшения благосостояния малообеспеченных слоев населения. В статье раскрывается роль и значение частных, иностранных и государственных инвестиций, анализируются основные факторы привлечения инвестиций в сельское хозяйство. Подчеркивается, что человеческий капитал и динамичные системы сельскохозяйственных инноваций имеют решающее значение для роста инвестиций в сельское хозяйство.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиции, сельское хозяйство, продовольствие, рост, производительность.

Kirish (Introduction)

Qishloq xo'jaligi makro va mikro darajada uzoq muddatli investitsiyalar etishmasligi natijasida zarar ko'rdi va zarar ko'rishda davom etmoqda [1] (Jahon banki, 2007). Dunyodagi eng kambag'allar yashaydigan qishloq joylarida qishloq xo'jaligiga sarmoya kiritish kambag'llikni kamaytirishning muhim va eng samarali strategiyasidir [2] (Jahon banki, 2008). Investitsiyalar hosildorlikni oshiradi, ishlab chiqarish, bozorda oziq-ovqat mavjudligini oshirish va narxlarni past darajada ushlab turishga yordam berish, qishloq va shahar iste'molchilari uchun oziq-ovqat xavfsizligi muammosini yumushatadi.

Tahlil va natijalar. Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti (FAO) ma'lumotlariga ko'ra, qishloq xo'jaligiga sarmoya kiritish Birlashgan Millatlar Tashkilotining (BMT) so'nggi prognozlariga ko'ra, ortib borayotgan talabni qondirish uchun qishloq xo'jaligi 2050 yilga borib 2012 yilga qaraganda deyarli 50 foizga ko'proq oziq-ovqat, ozuqa va bioyoqilg'i ishlab chiqarishi kerak bo'ladi.

Biroq, bir qator omillar, jumladan, iqlim o'zgarishi tufayli o'sish tabiiy resurslarga bo'lgan bosim, qishloq xo'jaligiga investitsiyalarning etarli emasligi va texnologiyadagi bo'shliqlar, ishlab chiqarishning o'sish sur'atlarini saqlab qolish o'tmishdagiga qaraganda qiyinlashmoqda. Faqat innovatsiyalar va tezkor texnologik rivojlanishgina istiqbolda oziq-ovqat ehtiyojlarini barqaror tarzda qondirish imkoniyatlarini yarata oladi. Biroq bunga investitsiyalarni ko'paytirish va davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish bo'yicha samarali davlat siyosati orqaligina erishish mumkin, bu esa joriy ishlab chiqarish darajasini saqlab qolish, daromadlarni barqaror oshirish va kambag'llikni kamaytirish barcha imkoniyatlaridan foydalanishni talab qiladi.

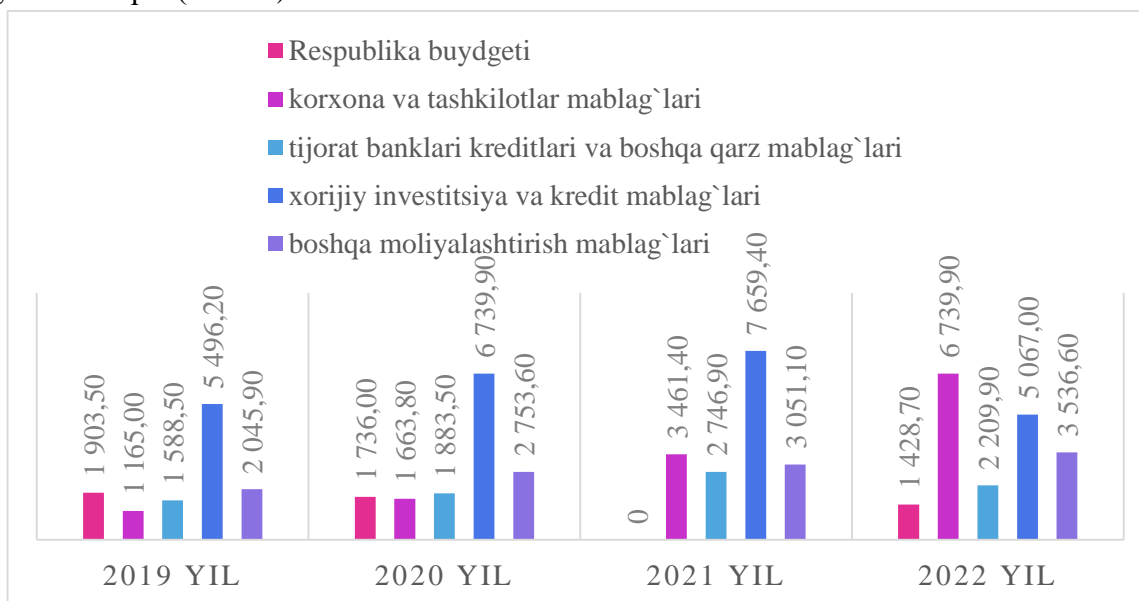
Hozirgi vaqtda past va o'rta daromadli mamlakatlar qishloq xo'jaligiga yuqori daromadli mamlakatlar kabi deyarli bir xil sarmoya kiritmoqda, bu har ikki guruh mamlakatlarida taxminan 190 milliard AQSh dollarni tashkil qiladi. 1991-2014 yillarda qishloq xo'jaligiga investitsiyalar har xil sur'atlarda bo'lsa-da, barcha mamlakat guruhlarida o'sdi. Yuqori daromadli mamlakatlarda investitsiyalar taxminan 120 milliarddan 190 milliard AQSH dollariga oshdi, o'rtacha yillik o'sish sur'ati taxminan 2%. bo'ldi.

Xitoyda investitsiyalar 10 milliard AQSh dollaridan 75 milliard AQSh dollariga o'sdi, bu o'sish sur'ati taxminan 9 foizni tashkil etdi, past va o'rta daromadli mamlakatlarda qishloq xo'jaligiga investitsiyalar 45 milliard AQSh dollaridan 115 milliard AQSh dollariga ko'tarilib, taxminan 4 foizga o'sdi. [3] (FAO, 2017). Qishloq xo'jaligiga global sarmoya kiritishda past va o'rta daromadli mamlakatlarning ustunligi bu sektor muhimroq ko'rilayotganligini anglatmaydi.

Qishloq xo'jaligi kiritilayotgan investitsiyalar nuqtai nazaridan, O'zbekistonda samarali natijalarga erishildi. Xususan, 2019-2022 yillarda mamlakatda jami kiritilgan investitsiyalar miqdoridan mos davrda qishloq xo'jaligiga kiritilgan investitsiyalar 5,5 foyizdan 7,5 foizgacha, yoki 12 199,1 mlrd. so'mdan 15 703,6 mlrd.so'mga, y'ni 1,3 barobar oshgan.

1-rasm ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, korxonalar va tashkilotlar o'z mablag'larini investitsiyaga ya'ni ishlab chiqarishni raqobatbardoshligini oshirishga, texnologiyalarni takomillashtirish, faoliyatini kengaytishni afzal ko'rishgan. Natijada 1 165,00 mlrd.dan 6 739,90 mlrd. so'mga oshirishga erishilgan. Yoki samarali moliyaviy natijalar mazkur imkoniyatni yaratgan. Tijorat banklari kreditlari ham 1,4 barobarga, 1,7 barobarga oshgan bo'lsa, eng yuqori

ko'rsatkichni jami kiritilgan investitsiyalarga nisbatan xorijiy investitsiya va kredit mablag'lariga to'g'ri kelmoqda (1-rasm).

Manba: stat.uz ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi.

Qishloq xo'jaligiga qo'yilgan investitsiyalar umumiy investitsiyalardagi ulushini va qishloq xo'jaligi qo'shilgan qiymatning YaIMdagi ulushini taqqoslash mamlakatlar guruhlarida o'rtasidagi muhim tarkibiy farqlarni ko'rsatadi. Qishloq xo'jaligi tarmoqlarida kapital zichligi darajasi ham o'zgarib turadi, bu yuqori daromadli mamlakatlarda qishloq xo'jaligi past va o'rta daromadli mamlakatlarga qaraganda sezilarli darajada ko'proq kapitalni talab qilishini ko'rsatadi.

Qishloq xo'jaligiga yo'naltirilganlik indeksi (AOI) davlat xarajatlaridagi qishloq xo'jaligi ulushining YaIMdagi qishloq xo'jaligi ulushiga nisbati sifatida aniqlanadi [3]. 1 dan yuqori indeks davlat xarajatlarining yuqori ulushini oladigan qishloq xo'jaligi sektoriga yuqori e'tiborni aks ettiradi.

Ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, qishloq xo'jaligiga to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar qishloq xo'jaligiga kiritilgan ichki investitsiyalar bilan solishtirganda juda kam. Bundan tashqari, aksariyat rivojlanayotgan mamlakatlarda qishloq xo'jaligi sektori hali ham to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalarning umumiy oqimining juda kichik qismini tashkil etadi [4].

O'z navbatida, Jahon banki qishloq xo'jaligiga keng ko'lamli sarmoya kiritilishi barcha manfaatdor tomonlar samarali hamkorlik qilgan taqdirdagina muvaffaqiyatli hal etilishi mumkin bo'lgan jiddiy muammolarni keltirib chiqarishini tan oladi. Oziq-ovqat va kabi etakchi qishloq xo'jaligi tashkilotlari qishloq xo'jaligi tashkiloti, Xalqaro qishloq xo'jaligi jamg'armasi taraqqiyot va BMTning Savdo va taraqqiyot bo'yicha konferentsiyasi investitsiyalar zararsiz, barqaror bo'lishi va rivojlanishga ko'maklashishi uchun barcha ishtirokchilar rioya qilishi kerak bo'lgan investitsiya tamoyillarini ishlab chiqdi, xususan bularga quyidagilar kiradi:

- yer va resurslarga bo'lgan huquqlarni hurmat qilish;
- oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash;
- shaffoflikni, yaxshi boshqaruvni va tegishli huquqiy va biznes muhiti imkoniyatlarni ta'minlash;

- mas'uliyatli qishloq xo'jaligi investitsiyasi, shuningdek, ijtimoiy va ekologik barqarorlikni ta'minlash kabilardir.

Qishloq xo'jaligi sohasiga xalqaro va xususiy investorlarning e'tibori tobora ortib bormoqda. Asosiy omil - so'nggi o'n yillikda oziq-ovqat narxlarining uzoq muddatli o'sish tendentsiyasi, bu investorlarning yuqori daromad olish umidlarini kuchaytiradi. Umuman olganda, talab va taklif o'rtasidagi umumiy nomuvofiqlik investor foydasiga ishlaydi.

Qishloq xo'jaligi mahsulotlariga talabning ortib borishi va investorlar uchun katta imkoniyatlar yaratilishi quyidagilardan iborat:

- aholining o'sishi va umr ko'rish davomiyligining oshishi, oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabning o'sishiga yordam beradi. Prognozlarga ko'ra, 2030 yilda dunyo aholisi 8,5 milliardga, 9,7 milliardga etadi 2050 yilda milliard [5] (Jahon aholisining istiqbollari, 2019);

- ba'zi rivojlanayotgan mamlakatlarda xarid qobiliyatining oshishi oziq-ovqatga bo'lgan talabning yanada oshishiga va iste'mol shakllarining o'zgarishiga olib keldi. Boylikni oshirish va o'rta sinfning o'sishi ham oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabning o'sishiga yordam beradi;

- yangi energiya manbalariga, xususan, bioyoqilg'iga talab ortib bormoqda. Shu munosabat bilan bioyoqilg'i va an'anaviy qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqaruvchilar ekin maydonlari uchun raqobatlashadilar, bu o'rmon xo'jaligi kabi boshqa tarmoqlarga ham ta'sir qiladi [6].

Davlat investitsiyalari fermerlarning rivojlanishi uchun zarur shart-sharoitlar va qulay muhitni yaratishda muhim rol o'ynaydi. Davlat investitsiyalariga ehtiyoj borligining bir qancha sabablari bor. Birinchidan, investitsiyalarni o'lchovi xususiy investorlar uchun mavjud emas, ikkinchidan, foyda xususiy investorlar uchun noqulay vaqtda amalga oshadi, ikkinchisini qo'rqitadi, uchinchidan, xususiy investorlar davlat infratuzilmasiga (qishloq yo'llari, irrigatsiya tizimlari va boshqalar) sarmoya kiritishdan manfaatdor emaslar. Sarmoyadorlar, ayniqsa, davlat sarmoyadorlari uchun yana bir turtki, oziq-ovqat mahsulotlariga global talab va narxlarning oshishi oziq-ovqat xavfsizligini xavf ostiga qo'yanligidir.

Bu omillar oziq-ovqat importiga qaram bo'lgan boy mamlakatlarning e'tiborini tortdi.

Shunday qilib, ekin maydonlari va suv taqchilligiga uchragan Fors ko'rfazi mamlakatlari kelajakda o'z davlatlarining oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash uchun xorijda qishloq xo'jaligiga sarmoya kiritish boshladi. Bu tendentsiya uzoq muddatli oziq-ovqat xavfsizligidan xavotirda bo'lgan Xitoy va Hindiston kabi aholisi o'sib borayotgan mamlakatlarda kuzatilmoqda.

Bugungi kunga kelib, xususiy investorlarni qishloq infratuzilmasi, jumladan, irrigatsiya tizimi, transport va saqlash tizimlari, shuningdek, energetika va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan ishonchli foydalanish imkoniyatlari ham jalb etayotganini alohida ta'kidlash lozim.

Xulosa. So'nggi o'n yilliklarda qishloq xo'jaligiga qiziqish ortib bormoqda, bu ko'plab omillar bilan bog'liq. Aholi sonining o'sishi va ularning oziq-ovqatga bo'lgan ehtiyojlarini qondirish zarurati, oziq-ovqat mahsulotlariga yuqori va o'zgaruvchan narxlar, iqlim o'zgarishi aholini qishloq xo'jaligining ahamiyatini anglab etish va ushbu sohani qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish uchun harakat qilishga undadi. Xalqaro hisobotlarga ko'ra, qishloq xo'jaligi sohasi sarmoyadorlar e'tiborini tobora ortib bormoqda.

Asosiy omil - bu soʻnggi oʻn yil ichida oziq-ovqat narxlarining uzoq muddatli oʻsish tendentsiyasi boʻlib, bu investorlarning yuqori daromad olish umidlarini kuchaytiradi. Qishloq xoʻjaligiga sarmoya kiritish qishloq xoʻjaligi va qishloq xoʻjaligidan tashqari sohalarda koʻp sonli ish oʻrinlarini yaratish, qishloq infratuzilmasini rivojlantirish orqali qishloq joylarda kambagʻallikni kamaytirishning muhim va eng samarali strategiyasidir. Shuning uchun qishloq xoʻjaligiga investitsiyalar juda muhim yer maydonning qisqarishi sharoitida qishloq xoʻjaligi ishlab chiqarishining kengayishi yer va suv tanqisligi yuzaga keladi. Ular, shuningdek, qishloq joylarda daromad va isteʼmolni oshiradi va shu bilan global oziq-ovqat xavfsizligini yaxshilaydi.

Investitsiyalarni ragʻbatlantirish choralari qishloq xoʻjaligiga investitsiyalarni koʻpaytirishning samarali vositalari boʻlishi mumkin.

Xulosa oʻrnida qishloq xoʻjaligida investitsiyalarni jalb qilishning omillari va samaradorligi quyidagilarga eʼtibor berish maqsadga muvofiq boʻladi:

- lizing turini koʻlamini kengaytirish orqali faollashtirish, bu esa, oʻz navbatida, moliyaviy mablagʻlar yetishmasligini kamaytiradi, lizing toʻlovlarini muntazam jadval va soddalashtirilgan shartnomalar va sxemalar asosida amalga oshirish imkonini beradi, davlat va lizing kompaniyalarining oʻzaro manfaatlarini birlashtiradi va pirovardida qishloq xoʻjaligi moddiy-taxnika bazasini yaxshilaydi va iqtisodiy samaradorlikni oshirish uchun maqbul iqtisodiy echimlar yaratadi;

- byudjet ssudalari, investitsiya soliq ssudalari, kreditlar boʻyicha foiz stavkalarini subsidiyalash tizimini keng joriy etish va subsidiyalash turlarini kengaytirib borish;

- iqtisodiy samaradorlik natijalarini imtiyozli soliq toʻlovlariga bogʻlash amaliyotini joriy etish;

- qishloq xoʻjaligi texnikasi bozorini rivojlantirish boʻyicha davlat dasturlarini qabul qilish va texnikalar xaridini davlat-tomonidan qullab-quvvatlash amaliyotini rivojlantirish.

REFERENCES

1. Jahon banki. 2007. Rivojlanish uchun qishloq xoʻjaligi. Jahon taraqqiyoti hisoboti 2008 yil. Vashington DC.
2. Jahon banki. 2008. Jahon taraqqiyot hisoboti 2008. Vashington, D.C., Amerika Qoʻshma Shtatlari.
3. Davlat xarajatlarining qishloq xoʻjaligiga yoʻnaltirilganlik indeksi. [Elektron resurs]. URL: <https://sdg.tracking-progress.org/> 03/09/2021.
4. Rivojlanayotgan mamlakatlar qishloq xoʻjaligiga xorijiy investitsiyalarning tendentsiyalari va taʼsiri Dalillar amaliy tadqiqotlardan. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Oziq-ovqat va qishloq xoʻjaligi tashkiloti Rim, 2013 yil.
5. World Population Prospects, 2019. Department of Economic and Social Affairs Population Division. United Nations New York, 2019.
6. Agricultural Investment Funds for Developing Countries. Calvin Miller Sylvania Richter, Patrick McNellis, Nomathemba Mhlanga. Food and Agriculture Organization of the United Nations Rome, 2010.

7. Burxanov A. QISHLOQ XO ‘JALIGIDA INNOVATSIYON IQTISODIYOTGA O ‘TISHNING ZAMONAVIY MUAMMOLARI //Iqtisodiyot va ta’lim. – 2023. – T. 24. – №. 4. – C. 37-42.
8. Hadjimurodovich B. A. O ‘zbekiston qishloq xo ‘jaligida ishlab chiqarish va iqtisodiy rivojlantirish jihatlari //" Uchinchi renessansda ilmiy-amaliy tadqiqotlarning dolzarb muammolari" mavzusidagi onlayn konferensiyasi. – 2023. – T. 2. – №. 10. – C. 78-82.
9. Burxanov A. Qishloq xo ‘jaligi ishlab chiqarishini resurs tejoychi texnologiyalar asosida samaradorligini oshirish–yangi iqtisodiy munosabatlar mezonini //Iqtisodiyot va ta’lim. – 2023. – T. 24. – №. 2. – C. 284-289.
10. Khakimova, M. Kh. (2021). USING THE “BRAINSTORMING” METHOD IN TEACHING SOIL SCIENCE AS A FACTOR OF ACHIEVEMENT OF EFFECTIVENESS. Bulletin of Science and Education , (6-3 (109)), 56-61.
11. Rakhimov, D., Juliev, M., Agzamova, I., Normatova, N., Ermatova, Y., Begimkulov, D., ... & Ergasheva, O. (2023). Application of hyperspectral and multispectral datasets for mineral mapping. In E3S Web of Conferences (Vol. 386). EDP Sciences.